

Asia: 801/40.02.00/2015

Ehdotus sotilastiedustelua koskevaksi lainsäädännöksi (työryhmän mietintö)

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Sotilas- ja siviilitiedustelulaki on ollut uutisissa esillä, ensin kun sitä tukevat mietinnöt ja esitykset julkaistiin sekä hiljattain lausuntokierroksien päättyessä. Vastikään uudistuksen sisältöä ovat arvostelleet muun muassa Tietosuojavaltuutettu, Journalistiliitto sekä suomen ylimmät laillisuusvalvojat, eli eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri.

HS:n eilinen juttu (<http://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005264451.html>) on hyvää lukemista jokaiselle meistä. Vaikka pelkästään ymmärtääksemme, että kyse ei ole valtiovallan tahojenkaan mielestä pelkästä hyvänlaatuisen tiedustelun mahdollistamisesta, kuten jotkut lakia tukevat yrittävät asian esittää.

Sotilas- ja siviilitiedustelu ovat tärkeitä keinoja Suomen ja kaikkien täällä olevien ihmisten turvaamiseksi. Täten on luonnollista, että Suomessa, kuten muissakin maissa, luodaan vihdoinkin edellytykset tehokkaalle tiedustelulle. Se on selkeä ja kannatettava kehityksen kohde lainsäädännössä, varsinkin kiristyvässä maailmantilanteessa jossa muut maat ottavat hyödyn irti toimimattomuudestamme. Tarve uudistuksille on selkeä.

Lakia esittävät tahot pyrkivät kuitenkin viemään esityksen läpi kokonaisuudessaan nopeutetulla käsittelyllä tällä hallituskaudella. Vaikka uudistuksille on kiireellinen tarve, on myös kansallisen tiedustelun uudistamisen vaikutukset suomalaisten oikeuksien kannalta valtavat. Oikeutus tämän mittaluokan uudistuksen nopeutettuun läpivientiin ilman vakavaa kritiikkiin vastaamista ja keskustelua ei voi olla vain "muuttunut ja kiristynyt maailmantilanne".

Ihmisoikeudet ja ihmisten yksityisyys ovat tarkoin suojeltuja Suomen laissa, mukaan lukien perustuslaissa. Tällä hetkellä edes "kansallista turvallisuutta", eli esimerkiksi terrorisminvastaista

tutkintaa, ei lueta oikeuttavaksi syyksi kiertää näitä oikeuksia edes ääritapauksissa. Tämä on selkeä epäkohta ja yksi monista kehityksen kohdista.

Tiedustelu, "ihmisten suojaaminen" ja "kansallinen turvallisuus" eivät kuitenkaan kaikessa pelottavuudessaan oikeuta tiedusteluvallan kasvattamiseen niin, että se on ristiriidassa suomalaisen yhteiskunnan ihmisoikeuden, yksityisyyden ja yksilönvapauden käsityksen kanssa. Suomalainen käsitys näistä oikeuksista on hyvin laaja, varsinkin jos verrataan muihin maihin.

Nykyinen suojelupoliisi ja sotilastiedustelu eivät saa kerätä tietoliikennettä tutkittavaksi, avata ja jäljentää kirjeitä tai tutkia kotiasi. Tiedustelua ei saa suorittaa ilman rikostutkintaa, ilmoittamatta siitä kohteelle viimeistään tutkinnan päätyttyä ja hoitamatta ihmisten oikeuksien aiheuttamia velvoitteita. Käsittääkseni voimakeinojen käytön perustelut kulkevat käytännössä aina jonkinasteisen laillisuusvalvojan, jossei tuomioistuimen, kautta.

Kaikki tämä heijastaa vahvoja yksilön oikeuksia Suomessa. Kaikki nämä käytännöt eivät tietenkään ole nykyisessä maailmantilanteessa järkeviä, tehokkaita tai perusteltuja. Ne kuitenkin edustavat sitä oikeudenmukaisuutta joka on mielestäni olennainen osa suomalaista yhteiskuntaa.

Jotta tämä kirjoitus ei muuttuisi romaaniksi, syventymättä tarkemmin yksittäisiin pykäliin ja tiedustelukeinoihin, uudistus pyrkii helpottamaan tiedustelua muun muassa uusien tiedustelukeinojen, toimintaprosessien muuttamisen ja voimakeinojen laillisuusvalvonnan höllentämisen avulla.

Johdonmukaisen, tarpeiden sekä vaikutusten mukaisesti priorisoidun ja portaistetun uudistamisen sijaan pyrkii esitys mullistamaan suomalaisen tiedustelun luonteen kertaheitolla uusiksi. Uudistuksien toteuttaminen tällä hallituskaudella olisi tietysti suotavaa jos muutoksia haluttaisiin suorittaa portaittain tuloksia seuraten, mutta näin ei ole.

Lakiehdotuksessa esitetään, että kaikkien tiedustelukeinojen käyttämiseksi ei vaadittaisi rikostutkintaa, väärinkäytöksiä ennaltaehkäisevää laillisuusvalvontaa tai edes ilmoittamista tiedustelun kohteelle tiedustelun loppumisen jälkeenkään. Ilmoitusta ei tarvitsisi välttämättä tehdä edes virheellisesti kerätyistä tiedoista. Velvoitteet ehdotetun tiedustelun laillisuusvalvojan ja eduskunnan valvontaelinten informoimiseen ovat vähintäänkin epäselvät.

Uudistuksen myötä suomen tiedusteluyhteisö voisi jatkossa esimerkiksi tutkia tietoliikennettäsi, avata ja jäljentää kirjeitäsi tai tutkia vaikka työpaikkaasi. Se ei kuitenkaan saisi esimerkiksi rikkoa kotirauhaa. Tietyissä tapauksissa tiedustelua voisi suorittaa kysymättä siihen lupaa tuomioistuimelta tai laillisuusvalvojalta, pelkällä ylemmän virkamiehen päätöksellä.

Heppoiset valvontaprosessit ja voimakeinojen käytön valtuutus saman tai läheisen organisaation virkamiehillä tuomioistuimen sijaan johtaa luonnollisesti tilanteeseen jossa tiedustelu, ja niin myös ei-haluttu väärinkäytös, on helpompaa ja mielekkäämpää.

Kerättyään esimerkiksi minun tietoliikennettäni ilman lupaa, luultavasti vahingossa muun liikenteen ohella, tiedustelun toteuttajan ei tarvitsisi siitä koskaan minulle ilmoittaa katsottuaan tietoja ja "tuhottuaan ne asianmukaisen käytännön mukaisesti". Vahingossa kerätty henkilökohtainen tieto on vähättelystä huolimatta tietoliikenteeseen kohdistuvan tiedustelun jokapäiväinen realiteetti joka aiheuttaa vakavia yksityisyydensuojaa koskevia kysymyksiä, näillä näkymin myös pitkälle tulevaisuuteen.

Tätä voi kaunistella tai kierrellä loputtomiin, mutta tällaisten toimintatapojen mahdollistajat eivät tietääkseni ole esityksestä mihinkään kadonneet. Lopputulos kuulostaa suomalaisen hyvin ihmisoikeuslähtöiseen yhteiskuntaan täysin sopimattomalta.

Suomessa viranomaistoimintaa ohjaa syvä velvollisuudentunne ja kansan vakaa luottamus virkavallan toimimiseen oikein. Virkavalta koostuu kuitenkin ihmisistä ja yksikään ihminen ei ole täydellinen. Viimeaikoina olemme saaneet hyviä viitteitä Suomen virkavallan inhimillisyydestä esimerkiksi lukuisten poliisien luvatonta tietojen katselua käsittelevien oikeudenkäyntien myötä. Suuri säännösten ja ennaltaehkäisevän valvonnan purku ei tee Suomen tiedustelusta pelkästään tehokkaampaa, vaan myös naurettavan vähän luottamusta herättävän "varjokoneen" josta kansalaiset eivät juurikaan mitään saa tietää.

Kun tiedustelulle annetaan oikeuksia tiedustella ihmisiä ja heidän toimintaansa ilman rikostutkintaa, ilman ennaltaehkäisevää laillisuusvalvontaa tai kohteelle tiedottamisen velvollisuutta, kuka tutkii väärinkäytöksiä? Eduskunnan asettama laillisuusvalvoja jälkikäteen, vieläpä luottaen tiedustelua suorittaneen organisaation antamiin tietoihin? Laillisuusvalvojan itsenäisyydellä ei tunnu siinä kohtaa olevan juuri väliä, kun toimintaympäristön realiteetit ovat kuten esitetty.

Kaikenkattava tiedusteluorganisaatioiden voimakeinojen hyväksyminen on juuri sitä linjaa, mikä esimerkiksi Yhdysvalloissa antaa tiedusteluviranomaisille mahdollisuuden laajaan itsehallintoon, jopa lakien ja oikeuden omapäiseen tulkintaan ja unohtamiseen kun se on hyödyllistä. Nämä laajat oikeudet aiheuttavat valtavia määriä väärinkäytöksiä, mm. opposition ja vähemmistöjen syrjintää ja aiheuttomia tutkimuksia, kun viranomaisten ei tarvitse vastata toiminnastaan etukäteen, vaan jälkikäteen jos koskaan.

En väitä, että suomen tiedusteluyhteisö olisi yhtä yli-innokas tai piittaamaton ihmisten oikeuksista, mutta on itsestäänselvää, että yksittäiset ihmiset tulevat väärinkäyttämään keinoja joihin annetaan

järjestelmällisesti helpot valmiudet. Kuten kansa usein sanoo, tilaisuus tekee varkaan. Tiedustelutoiminnan johdon ylioptimistinen käsitys organisaationsa kurista sekä jokaisen jäsenen vastuullisuudentunnosta ja mielentilasta ei tätä faktaa muuta.

Haluan hallitukselta selityksen siitä, miten tähän suuntaan ohjaavat tiedusteluviranomaisten valtuudet eivät eroa vakavasti eurooppalaisesta, saaticka suomalaisesta, käsityksestä ihmisoikeudesta ja yksityisyydestä. Vain koska muut eurooppalaiset maat (kuten Ruotsi ja Ranska) ajavat valtavia oikeuksia tiedustelulleen, ei se tarkoita ihmisoikeuksien ja yksityisyyden arvon katoamista suomalaisesta yhteiskunnasta.

Tapani Moilanen